

“Намаляваў беларус М.Мікешын”

Уладзімір РЫНКЕВІЧ

Змноства нашых знакамітых землякоў, якія набылі еўрапейскую або сусветную славу, пачэснае месца займае асоба Міхася Восіпавіча Мікешына (1835 – 1896). У гісторыю рускага мастацтва ён ўвайшоў перш за ўсё як аўтар вядомых на ўвесь свет манументальных скульптурных помнікаў: “Тысячагоддзе Расіі” (1862, Ноўгарад), Кацярыне II (1873, Пецярбург), адміралу Грэйгу (1867, Нікалаеў), Багдану Хмяльніцкаму (1888, Кіеў), Адаму Міцкевічу (1886, Варшава) і інш. Ён таксама праявіў сябе як выдатны графік, аўтар ілюстрацый да твораў М.Гоголя, А.Пушкіна, Т.Шаўчэнкі і шматлікіх аркушаў арыгі-

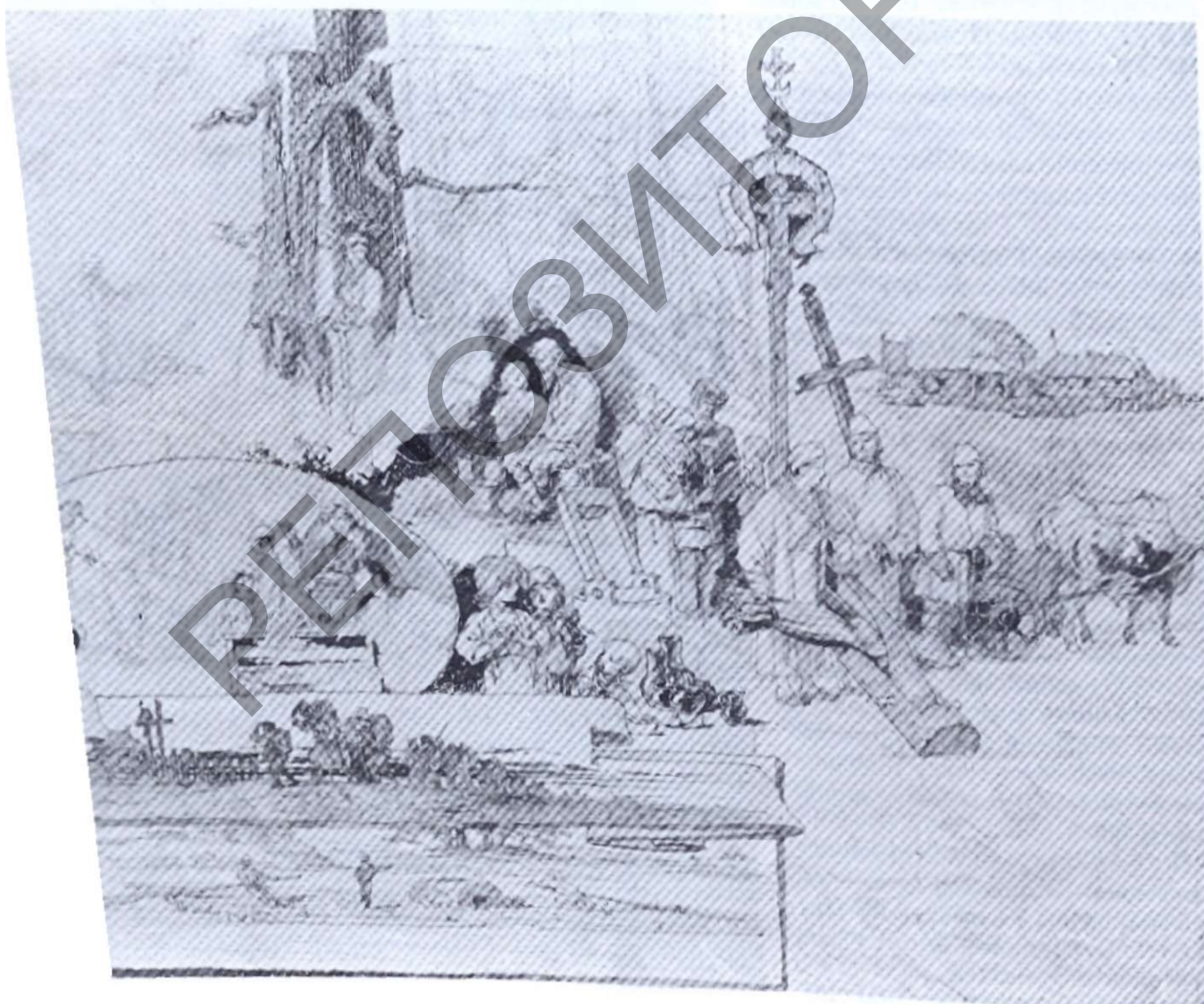
нальнай станковай графікі, у тым ліку і на беларускую тэматыку¹.

Малюнак «Сцэны з Беларусі» з аўтарскім надпісам «Изобразил белорус М.Микешин» – адзін з найбольш цікавых па мастацкай задуме твораў беларускай тэматыкі, які дагэтуль не быў вядомы аматарам мастацтва. Захоўваючыся ў вялікім стосе графічнай спадчыны мастака ў фондах Дзяржаўнага рускага музея ў Санкт-Пецярбургу, ён ні разу не экспанавалася². Па тэматыцы гэты графічны аркуш (41,3 x 50,3 см) нагадвае кароткую папулярную этнаграфічную энцыклапедыю Беларусі другой паловы XIX стагоддзя ў малюнках. Перавы ма-

люнак тушшу, які, магчыма, рыхтаваўся для пераводу ў гравюру, па невядомых нам прычынах, на жаль, не быў завершаны: некаторыя з выяў так і засталіся толькі злёгка азначанымі контурнай алоўкавай лініяй. Тым не менш нават у такім выглядзе ён цікавы нам не толькі гістарычным зместам, але і сваім мастацкімі якасцямі, тэхналогіяй рысунка.

Кампазіцыя твора пабудавана па прынцыпу мантажу самастойных па сюжэту жанравых сцэн, усяго іх дванаццаць. Некаторыя з выяў маюць дэкаратыўнае абрамленне ў выглядзе палітры ці кавалка бяросты, іншыя мізансцэны сумешчаны прасторава. Перад гледачом разгортваецца выяўленчы аповед пра жыццё працоўнага люду: сялян, рамеснікаў, гандляроў. Эпізоды падабраны наўмысна, каб паказаць розныя бакі жыцця: «На кірмашы», «Жабракі», «Плытагоны», «У бандарнай майстэрні», «Гандаль кошыкамі», «Лесарубы», «На апрацоўцы лёну», «Гульня дзяцей», «Цясляр за працай» ды інш. З назіральнасцю даследчыка-этнографа мастак адбірае эпізоды з жыцця і працы беларусаў, акцэнтуючы ўвагу на характэрных вобразах-тыпах. Гратэскавай выразнасцю з пэўнай доляй гумару вылучаюцца вобразы цыганкі і гандляроў-габрэяў. Відавочная цікавасць мастака да рэчаў побыту і прылад працы: ільнямялка, збаны, гаршкі-спарышы, дзежы, крыжы-абярэгі, традыцыйная нацыянальная вопратка сялян і да т.п. Некаторыя з выяў, як, напрыклад, вобраз маладой беларусачкі на кані ля разгалістага старога дрэва альбо крыж-распяцце, фігуры жабракоў на фоне вячэрняй зары, адыгрываюць ролю сэнсавых цэнтраў кампазіцыі і прэтэндуюць на сімволіка-алегарычнае прачытанне. Відавочна, што, паклаўшы ў аснову кампазіцыі лёгка зразумелыя жанравыя сцэны, мастак надае графічнаму аркушу гістарычную маштабнасць, напаўняе яго эпічным гучаннем вобраза Беларусі. Такі мастацкі прыём, досыць характэрны для яго скульптурных кампазіцый, знаходзіць своеасаблівае праяўленне ў форме станковага малюнка. Прычым «Сцэны з

Сцэны з Беларусі.
Аловак, туш, пяро.

Праект помніка "Апафеоз Глінкі". 1870.

Беларусі» сваім дэмакратызмам выгядна адрозніваюцца ад шырока вядомых у свой час яго малюнкаў, пераведзеных у літаграфічную форму («Вызваленне сялян», «Агульнавоінская павіннасць» і іншыя з альбома «У памяць 19 лютага 1880 года»), якія ўхваляюць існуючы самадзяржаўны лад.

Варта ўвагі графічна-выканаўчая манера М.Мікешына. Тонкая, амаль валасковая лінія, дакладна і

лёгка рэагуючы на адценні думкі і пачуцця мастака, цалкам, без наміку на маньерызм падпарадкавана стварэнню эмацыянальна выразных вобразаў сялян, а ў некаторых выпадках выяўленню індыўідуальных партрэтных рыс персанажаў. Натурныя малюнкi-накіды алоўкам па тэхніцы больш дынамічныя і разняволеныя, што характэрна для такіх малюнкаў на беларускую тэматыку, ужо вядомых спецыялістам і аматарам мастацтва, як «Беларускія малюнкi», «Беларускі эцюд», «Паштовая штахветка», «Сцэна былога рэкруцкага набору. Клімавічы, 1865 г.» ды інш. Свабоднае вар'іраванне кантурнай лініяй з разнастайнымі відамі штрыхоўкі і танальнымі плямамі хутчэй паказвае прафесійную руку графіка, чым скульптара, і гэта не выпадкова.

Мастацкая кар'ера Міхаіла Мікешына пачыналася амаль галавакружна ў Пецябургскай акадэміі мастацтваў, у майстэрні батальнага жывапісца Б.Вілевальдэ. Звольны юнак быў адразу заўважаны,

калі цар Мікалай I набыў з акадэмічнай выставы (1852) у 17-гадовага вучня карціну «Конныя грэнадзёры». На працягу далейшай вучобы ў акадэміі (1852 – 1858) за поспехі ў жывапісе ён быў адзначаны акадэмічнымі медалямі ўсіх ступеняў. За стварэнне помніка «Тысячагоддзе Расіі» ўзнагароджаны ордэнам Св.Уладзіміра 4-ай ступені і атрымаў пажышчэвую пенсію, а 2 лістапада 1869 г. «за розныя таленавітыя сачыненні праектаў помнікаў і медалёў удастоены звання акадэміка»³. Здаеша неверагодным, што М.Мікешын, жывапісец па спецыяльнасці, выходзіў пераможцам сярод дзесяткаў прафесійных скульптараў у конкурсах на розныя праекты манументальных помнікаў. З іншых прэтэндэнтаў яго вылучалі арыгінальнасць вобразнай задумкі, якая часцей за ўсё несла ў сабе жанравы пачатак (уплыў жывапісу), і пераканаўчасць пластычнага вырашэння (талент рысавальшчыка). Разам з тым яго скульптурныя кампазіцыі не былі пазбаўлены «некаторых рысаў эклектызму»⁴. Валодаючы рэдкім пачуццём лінейнай пластыкі, М.Мікешын з дасканалым адчуваннем прапарцыі і аб'ёму прарысоўвае кожную дэкаратыўную дэталю, кожную постаць (толькі ў кампазіцыі «Тысячагоддзе Расіі» іх налічваецца 128, у асноўным партрэтных), якую належала вылепіць. Як кіраўнік праектаў, што авалодаў прыёмамі лепкі, ён разам з групай скульптараў асабіста ўдзельнічаў у стварэнні арыгіналаў.

Малюнак «Сцэны з Беларусі» не датаваны, але можна меркаваць, што ён быў створаны па матэрыялах адной з паездак па краі прыблізна ў другой палове 1850-ых – пачатку 1870-ых гадоў, калі шляхі вандровак мастака не раз пралягалі праз Беларусь, Польшчу, Украіну. У перыяд вучобы кожны год мастак выязджаў са сталіцы на перыферыю з мэтай збірання натурнага матэрыялу, пра што сведчаць афіцыйныя пуцявыя лісты, якія выдавала яму акадэмія. Вяртаўся з серыяй малюнкаў з выявамі этнічных тыпаў насельніцтва, замалёўкамі жанравых сцэн, эпізодаў вандровак, краявідаў. Характар малюнкаў таксама даволі розны: ад строгай,

Анкета

Рыгор ШАУРА, кандыдат мастацтвазнаўства, прафесар Беларускага ўніверсітэта культуры:

– Часопіс чытаю з дня яго заснавання, у цэлым рэгулярна. БДУ культуры атрымлівае часопіс. Публікацыі часопіса абмяркоўваюцца ў асноўным тады, калі пачом мы ці пра нас пішуць.

Цікавыя публікацыі такіх аўтараў, як М.Раманюк (раней), Г.Багданова, Б.Крэпак, М.Савіцкі.

У першую чаргу чытаю матэрыялы па вылучэнню мастацтва, народнай творчасці.

Матэрыялы часопіса прывабляюць грунтоўнасцю, паслядоўнасцю ды мастацкім оформленнем.

Часопіс выжыве ва умовах рынку, таму што ён вельмі запатрабаваны ў мастацкіх колах, у нашай інтэлігенцы. Зараз мастацтва набывае і набывае вялікі размах, існуе шырокае поле дзейнасці для ўсіх.

Сёння, на мой погляд, часопіс павінен адлюстроўваць развіццё мастацтва на высокім філасофскім узроўні, асэнсоўваць на грунтоўнай тэарэтыка-мастацтвазнаўчай аснове.

Падняць прэстыж і тыраж часопіса можна тады, калі значны крэн зробіць у бок моладзі з яе навацыямі, аптымізмам і нават максімізмам.

Шырэй трэба публікаваць матэрыялы пра гісторыю нашай мастацкай культуры, пра творцаў, якія ўнеслі важкі ўклад у яе развіццё. Хацелася б, каб праблемныя артыкулы, публікацыі насілі больш крытычны, дыскусійны характар.

Анкета

Тамара ВАСЮК, мастак, дацэнт Беларускага ўніверсітэта культуры:

Уладзімір ВАСЮК, мастак, дацэнт Беларускай акадэміі мастацтваў:

– Часопіс чытаем з першага нумара і па сённяшні дзень. Ён нам патрэбен. Мы былі сведкамі яго нараджэння. Самымі каштоўнымі для нас з'яўляюцца першыя нумары. Мабыць, таму, што мы ведаем: ля вытокаў часопіса быў Міхась Хведаровіч Раманюк, які аддаў добрую частку свайго жыцця, каб часопіс жыў заўсёды. Усе часопісы мы беражом і захоўваем. Радасна бачыць у часопісе матэрыялы Мікалая Крукоўскага, Яўгена Сахуты, Уладзіміра Конана, Міхася Раманюка, Галіны Багдановай, Валянціны Трыгубовіч, Віктара Шматава. Часопіс дапамагае студэнтам БДМА і БДУ культуры ў вучэбным працэсе. Моладзь скарыстоўвае глыбока і грунтоўна веды па мастацтве.

Часопіс «быў, ёсць і павінен быць».

Хочацца пажадаць часцей уздымаць праблемы мастацкай адукацыі ў нашай краіне і за яе межамі. І яшчэ: зусім мала матэрыялаў па дэкаратыўнаму мастацтву. Няма гісторыі дэкаратыўнага мастацтва і сістэмы ў разглядзе праблем ДПМ. У часопісе яшчэ не было творчых партрэтаў Міхася Раманюка, Уладзіміра Угрыновіча, Уладзіміра Крукоўскага, Мікалая Крукоўскага, Мікалы Стомы, Івана Рэя і іншых асобаў.

Трэба больш праводзіць дыскусіі з моладзямі творцамі. Гэта цікава. Мы гэта робім падчас заняткаў са студэнтамі, але не хапае часу дowiecці да друку захапляючы матэрыял. БДУ культуры мае сваю галерэю, дзе можна лабачыць вынікі творчых намаганняў і зразумець праблемы творчасці. Пра гэта хочацца напісаць.

Анкета

СЯРГЕЙ МАСЛОЎСКИ,
намеснік дырэктара Нацыянальнага
мастацкага музея па фондавай
рабоце і рэстаўрацыі:

— У часопісе «Мастацтва» заўжды меўся шэраг цікавых для мяне матэрыялаў. І гэта было не толькі выяўленчае мастацтва, але і тэатр, музыка. Не памятаю толькі кінакрытыкі, мабыць, проста запамінальных кінастужак у нас няма.

Што да справы музейнай, то часопіс таксама калі-ніколі закранаў гэтыя пытанні. Друкаваліся часам цікавыя артыкулы нашых музейных супрацоўнікаў. Але ў часопісе «Мастацтва» цікавасці да музейнай праблематыкі было няшмат. На жаль, надалей таксама няма вялікіх спадзяванняў, што артыкулаў па музейнай справе стане больш. І гэта натуральна, бо «Мастацтва» — гэта адзіная на сённяшні дзень магчымасць прафесійна размаўляць з тымі людзьмі, якія маюць дачыненне непасрэдна да выяўленчага мастацтва.

Тым не менш супрацоўнікі Нацыянальнага мастацкага музея маглі б стаць шараговымі аўтарамі часопіса. У музеі працуе не так ужо мала прафесійных кадраў, сталых і маладых. Варта, каб часцей на старонках часопіса закраналіся спрэчныя пытанні і ў мастацтве, і ў крытыцы, і ў музейнай справе. Каб як мага менш заставалася пачуцця заспакоенасці, згладжонасці праблем, кампліментарнасці. Музейныя супрацоўнікі маглі б, безумоўна, узяць на сябе ролю завадатараў. У Нацыянальным мастацкім музеі навукова-даследчы аддзел працуе плённа, але неяк у адрыве ад складання калекцый і ад працы астатніх аддзелаў музея. Тым не менш нашы мастацтвазнаўцы маглі б на матэрыялах нашых выставаў падняць пытанне падрыхтоўкі выставаў, складання канцэпцыі і стварэння экспазіцыі, паразважаць пра гледача, на якога арыентаецца куратар выставы. Магчыма, мела б карысць правядзенне анкетавання сярод творчых і навуковых супрацоўнікаў музея, вынікі якога ў абагульненым выглядзе можна выклаці ў артыкуле. Гэту справу музей мог бы зрабіць сваімі сіламі. Хацелася б прапагандаваць і фондавыя выставы музея, у фарміраванне якіх мы ўкладваем і грошы, і вялікую працу, а рэкламы для гледача і, натуральна, цікавасці да гэтых калекцый практычна няма.

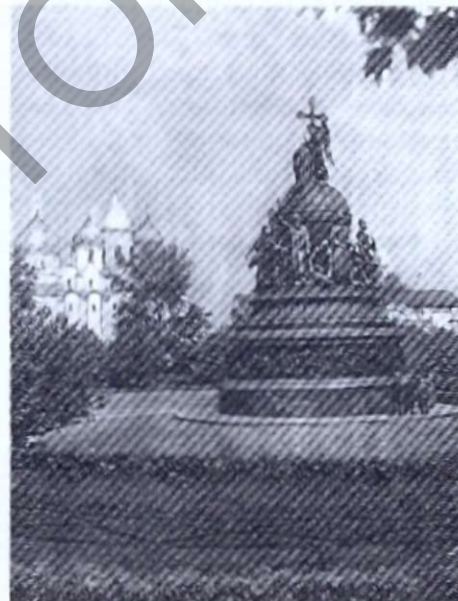
Часопіс заўжды прапаноўваў дастаткова акадэмічныя матэрыялы, але па-сапраўднаму папулярным ён ніколі не быў. Аднак, калі гаварыць пра павелічэнне тыражу, у часопісе павінны быць, акрамя даследчых, некалькі артыкулаў на агульнакультурную праблематыку, якія б былі напісаны публіцыстычнай, даступнай мовай. Можна было б разбіваць такія матэрыялы на часткі і даваць іх у розных нумарах з працягам, каб прымушаць чытачо шукаць кожны новы нумар. Варта даваць больш рэкламы, напрыклад, рэчыю беларускай вытворчасці, дызайнерскія працоўнікі, каб да часопіса цягнуліся людзі з грашыма. І аддаваць пад рэкламу ўнутраныя старонкі вокладкі, але ні ў якім разе не каляровую ўклейку. Рэклама — гэта рэальны спосаб выжыць часопісу ў сітуацыі, калі дзяржава праз год-два можа і адмовіцца яго фінансаваць.

дакладнай фіксацыі рэчаіснасці, заснаванай на пільнай назіральнасці, да жартаўліва-камічных, шаржавых выяў. У гэтай сувязі заслугоўвае ўвагі таксама графічны праект М.Мікешына, які не атрымаў увасаблення ў матэрыяле, але характарызуе яго адносіны да Беларусі, — скульптурная кампазіцыя «Апафеоз Глінкі» (1870), прысвечаная кампазітару, земляку мастака, які таксама паходзіў са старажытнага шляхецкага роду са Смаленшчыны. Па задуме, манументальную

Помнік
«Тысячагоддзе
Расіі». Ноўгарад.
1862.

кампазіцыю надмагілля вялікага музыканта павінна была вячаць група сялян: рускі, украінец і беларус, якія трымалі над сабой бюст кампазітара.

Подпіс на малюнку «Изобрази белорус М.Микешин» — пераказнальнае сведчанне нацыянальнай свядомасці мастака. У сваіх успамінах, пазначаных выдатнымі літаратурнымі здольнасцямі, Міхаіл Мікешын з гордасцю называў сябе беларусам. Нарадзіўся ён у вёсцы Платонава Рослаўскага павета на Смаленшчыне ў сям’і вясковага лекара і садоўніка. «Маці мая, Ганна Дзмітрыеўна, паходзіла з польскага роду Барташэвіч-Адалянскіх...», — зазначаў мастак.⁵ З дзяцінства Міхаіл быў прыхільны да дзеда, які выхаваў уніка ў павазе да сваіх нацыянальных каранёў. Менавіта са Смаленшчыны, Магілёўшчыны, Віцебшчыны з XVI стагоддзя пайшла назва не акрэсленых дзяржаўнымі граніцамі зямель — «Белая Русь», менавіта рослаўскія землі

некалі былі усходнімі абшарамі Вялікага Княства Літоўскага, тут складвалася і развівалася самабытная культура беларускай народнасці.

Жывучы ў напружанай творчай працы, М.Мікешын часам забываў пра штодзённыя патрэбы, вымушаны быў звяртацца па дзяржаўную падтрымку і матэрыяльнае забеспячэнне вучобы яго двух сыноў у кадэцкім корпусе. Грошы, што атрымліваў за выканання па заказах творы, ён укладаў у но-

выя мастацкія праекты, якія, аднак, не прыносілі яму матэрыяльнага прыбытку. Так адбылося і з выданнем штотыднёвага часопіса «Пчела», прысвечанага пытанням мастацтва, літаратуры, палітыкі і грамадскага жыцця, дзе ён выступаў адначасова як выдавец, рэдактар і адзін з аўтараў малюнкаў і літаратурных каментарыяў да іх. У 1876–1877 гадах у часопісе было надрукавана больш за 400 малюнкаў М.Мікешына, сярод якіх і зробленыя ў паездках па Беларусі. Матывы з трапнымі сцэнамі побыту беларускіх сялян былі выкарыстаны таксама ў «смехатворных лістках» «Народныя карцінкі» для выдавецтва І.Сыціна.

Шчаслівы лёс мастака ў тым, што большасць яго значных праектаў была ажыццёўлена яшчэ пры жыцці. Памёр М.Мікешын у Пецярбургу, дзе працаваў большую частку жыцця. На магіле знакамітага аўтара шматлікіх манументаў з бронзы і граніту доўга стаяў драўляны крыж, у той час як яго сын абіваў парогі Імператарскага Двара і акадэміі мастацтваў з прашэннямі пра дапамогу матэрыяльнымі сродкамі ў пабудову помніка на магіле бацькі⁶. На жаль, і з боку беларусаў памяць пра славітага земляка аказалася кароткай: «забыліся» ўнесці яго прозвішча ў новую Беларускую Энцыклапедыю. Памылку трэба выправіць, бо гэты акт будзе праявай павагі не толькі да канкрэтнай асобы, але і да гісторыі беларускай нацыі, якая мае права ганарыцца сваімі сынамі.

¹Пра творчасць М.Мікешына-графіка гл.: Мікешин М.О. Воспоминания художника. (Послесловие И.Паньшиной) // Неман. 1969. № 11. С. 127–166; Дробаў Л.Н. Графіка XIX – пачатку XX стагоддзяў. Мн., 2000. С. 44–51.

²Дзяржаўны рускі музей. Інв. № Р – 35375.

³Расійскі дзяржаўны гістарычны архіў. Ф. 789, воп. 14, сп. 51-М, арк. 74.

⁴Мікешин М.О. Альбом /аўтар-складальнік А.Савінаў. М.: Изобразительное искусство, 1971. С. 3.

⁵Мікешин М.О. Воспоминания художника... С. 133.

⁶РДГА. Ф. 789, воп. 14, сп. 51-М, арк. 1–82.